

Література

1. Бараник З. П. Функціонування ринку праці: статистична оцінка. — К.: КНЕУ, 2007. — 370 с.
2. Статистика ринку праці: міжнародні стандарти та національний досвід: Навч. посіб. / За ред. Н. С. Власенко, Н. В. Григорович, Н. В. Рубльової. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2006. — 320 с.
3. Пріоритетні напрями та завдання Міністерства праці та соціальної політики України на 2008 рік. — К.: Міністерство праці та соціальної політики України, 2008 р. — 29 с.
4. Підсумки соціального розвитку у 2007 році: Основні соціальні стандарти та гарантії. — К.: Міністерство праці та соціальної політики України, 2008 р. — 17 с.
5. Вишневак Н. Т. Особенности минимальной заработной платы в странах ОЭСР // Труд за рубежом. — М.: 2006. — С. 38—55.
6. Гідденс Е. Майбутнє європейської соціальної моделі / Фонд ім. Фрідріха Берта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. — К.: Заповіт, 2006. — 56 с.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2008

УДК 311.213:368.51

О. В. Войтко, здобувач кафедри статистики,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

В статті розглянуто проблеми управління ризиками в сільському господарстві, викладено методи оцінювання збитків врожаю сільськогосподарських культур при настанні страхових випадків. Представлено практичний досвід роботи Українського сільськогосподарського страхового пулу по визначенню збитків при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур у 2005—2008 рр.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сільське господарство, ризики, страхові випадки, аграрний сектор, страхування ризиків.

На сучасному етапі розвитку сільського господарства України, коли в основному завершено перехід до приватної форми господарювання, на перший план виходять завдання розбудови інфраструктури аграрного ринку. Важливим елементом цієї інфраструктури має стати система фінансово-кредитного забезпечення, зокрема, система страхування сільськогосподарського виробництва.

Зазначимо, що в сучасних умовах, коли 61 % населення світу проживає у містах, концентрація ринків продовольства та інших сільськогосподарських продуктів ставить складну задачу перед сільським господарством — наситити ринок якісними продуктами. Це потребує значних інвестицій у сільському господарстві, здійснення переходу до більш ефективних способів виробництва, переробки та розподілу продукції. Незважаючи на свій розвиток, сільське господарство все ще не достатньо залучене у сферу послуг страхового сектора.

Розвиток сільськогосподарського виробництва залежить від багатьох факторів. Найсуттєвішим є непередбаченість природних умов, мінливість врожаїв різних сільськогосподарських культур, зміна заходів державної політики щодо регулювання аграрних ринків та коливання цін на продукцію агропромислового виробництва. В аграрному секторі існує низка ризиків, які різняться за своєю природою, характером та ступенем інтенсивності прояву. Циклони, урагани, повені, заморозки і другі ризики роблять сільськогосподарське виробництво менш передбаченим для сільгоспвиробників, ринків споживчих товарів, харчової промисловості і споживачів, що створює зростаючу потребу у міжгалузевому переносі ризику. В першу чергу, до них відносяться виробничі ризики, які зумовлюються невизначеністю природних умов виробництва сільськогосподарської продукції. Неприятливі погодні умови негативно впливають на обсяги та якість продукції, агропромислового виробництва. Треба відмітити, що в межах окремого регіону, території, виробничий ризик має низьку ймовірність, але досить високий рівень збитків врожаю сільськогосподарських культур. Зміна клімату також впливає на ризик виробництва. Вірогідно, що частоти та інтенсивність літніх теплових хвиль зросте в усій Європі, а це може призвести до зростання частоти та інтенсивності опадів, особливо зимою, і зростанню ризику засухи у центральній і південній Європі, а також до зростання частоти стихійних лих. Спеціалізація у європейському сільському господарстві, як очікується, буде продовжуватися, що вплине на зростання ризику виробництва. Одним із шляхів мінімізації виробничих ризиків є страхування врожаю сільськогосподарських культур.

Зазначимо, що зростання капітальних ресурсів у сільське господарство і збільшення ризику у галузі, яке обумовлене тенденцією до спеціалізації сільськогосподарського сектору, створює можливість виникнення фінансового ризику, що у свою чергу, робить страхування надзвичайно необхідним.

Метою статті є висвітлення питань управління ризиками в сільському господарстві. Особливого значення набувають статистичні методи оцінювання ризиків, що дозволяють реально оцінити масштаби збитків сільськогосподарських культур при настанні страхових випадків та вирішити питання вдосконалення системи управління ризиками.

Страховання ризиків сільськогосподарського виробництва скрізь у світі є важливим елементом системи фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських виробників. Перша і головна мета страхування сільськогосподарських ризиків — це частково чи повністю компенсувати фермеру втрату врожаю, що відбулася через несприятливі природні явища, такі як посуха, град, ураган тощо. Другою метою страхування є покращання фінансового становища сільськогосподарського виробника з точки зору його кредитоспроможності. Кредитні організації всіх типів, чи то банки, кредитні спілки, чи приватні джерела, віддають перевагу тому сільськогосподарському виробнику, який має гарантію збереження певного рівня свого доходу при настанні стихійних лих та втраті врожаю [1].

Страховання врожаю головним чином прийнятно до продукції рослинництва. Врожай звичайно страхуються від конкретних ризиків, що дозволяє розрахувати ймовірність розподілення збитку ґрунтуючись на попередніх випадках. Страховання може ґрунтуватися на індивідуальних врожаях чи регіональних даних.

Наявність страхування врожаю може призвести до зміщення ресурсів до тих продуктів, для яких страхування врожаю є доступним, а отже, до збільшення рівнів виробництва і тиску на ринкові ціни.

Сучасний стан розвитку страхових послуг в Україні поки що не дозволяє ефективно виконувати функції зменшення ризиків та покращання доступу до кредитних ресурсів: кількість компаній, які надають страхові послуги сільськогосподарським виробникам, є незначною, інформація про умови та порядок страхування є неповною та важкодоступною, перелік ризиків, від яких страхують наявні на ринку страхові компанії, часто не містить саме тих ризиків, які найбільше турбують сільськогосподарських виробників. Отже, перед урядом та учасниками ринку постає завдання активізації зусиль щодо створення умов для розвитку страхування в аграрному секторі.

Як спосіб дати поштовх розвитку страхування сільськогосподарського виробництва в Україні було обрано шлях запровадження обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарсь-

ких культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, а також страхування врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності. Аби пом'якшити тягар такого страхування для сільськогосподарських виробників, було вирішено, що обов'язкове страхування здійснюватиметься лише за умови державної підтримки, яка надаватиметься у формі часткового відшкодування страхових внесків сільськогосподарських виробників.

Щодо добровільного страхування, то його розвиток відбувається вкрай повільно. На думку страхових компаній, які працюють в Україні, страхування сільськогосподарського виробництва є більш ризикованим та більш затратним видом страхування порівняно з іншими видами страхування. Підвищена ризикованість страхування врожаю полягає в тому, що в разі настання страхового випадку, скажімо, стихійного лиха, втрат можуть зазнавати не лише окремі страхувальники, а цілі території, отже кількість звернень щодо отримання відшкодування може бути надто великою і негативно відобразитися на фінансовому стані страхової компанії. Щодо витрат на ведення діяльності, то моніторинг дотримання підприємствами умов страхування, зокрема, дотримання ними агротехнології, вимагає спеціальної підготовки персоналу та додаткових витрат на транспорт до місця розташування сільськогосподарського підприємства.

З огляду на викладені чинники, страхові тарифи, що склалися сьогодні в Україні, страхові компанії вважають заниженими. З іншого боку, ті самі тарифи є надто високими для сільськогосподарських виробників. По-перше, сільськогосподарські виробники ще не отримують достатніх прибутків, аби таке страхування не відобразалося негативно на їх фінансовому стані. По-друге, вони ще не усвідомлюють переваг страхування як способу мінімізації ризиків свого виробництва. Нарешті, значна частина з них не довіряє страховим компаніям, вважаючи, що в разі настання страхового випадку їх шанси отримати страхове відшкодування є незначними. Як результат, страхування врожаю сільськогосподарських культур здійснюється сьогодні, головним чином, у формі страхування застави з метою отримання кредиту.

Перше питання, яке потребує відповіді, це питання про доцільність надання державної підтримки у страхуванні ризиків сільськогосподарського виробництва. Міжнародний досвід та особливості розвитку аграрного сектору України дають підстави для того, аби дати позитивну відповідь на це питання. Надання дер-

жальної підтримки страхуванню сільськогосподарського виробництва та доходів сільськогосподарських виробників видається нам цілком обґрунтованим з огляду на такі чинники:

— страхування покликане запобігти різким коливанням доходу сільськогосподарських виробників. Оскільки процес сільськогосподарського виробництва значною мірою пов'язаний з природними ризиками, то доходи виробників аграрного сектору можуть зазнавати різких коливань, що негативно відображається на розвитку бізнесу та соціальному становищі сільського населення. Міжнародний досвід засвідчує, що державна підтримка страхування сільськогосподарського виробництва, яка переважно надається у формі компенсації частини страхових платежів, є більш ефективною формою стабілізації доходів сільськогосподарських виробників, ніж державна фінансова допомога, що надається їм у вигляді субсидій, заліків, списань боргу, відстрочок платежів та прямих грошових компенсацій;

— страхування покращує доступ сільськогосподарських виробників до кредитних ресурсів. Цей чинник є чи не найвагомим в сучасних умовах України, де сільськогосподарські виробники мають обмежений доступ до кредитних ресурсів через відсутність кредитної історії, відсутність ліквідної застави та інші чинники;

— розвиток страхування сільськогосподарського виробництва може мати позитивні соціальні наслідки. Коли сільськогосподарський виробник знатиме, що в разі часткової чи повної втрати врожаю він може розраховувати на достойну компенсацію, він з впевненістю продовжуватиме займатися сільськогосподарським бізнесом. Це сприятиме збереженню робочих місць, зниженню міграції сільського населення в міста та покращанню соціальної структури суспільств;

— страхування є стимулом для виробника використовувати в своїй діяльності сучасні технічні та технологічні досягнення, зокрема, надійні засоби захисту врожаю. Отже, стимулюючи розвиток страхування, держава одночасно сприяє підвищенню ефективності виробництва в аграрному секторі.

Друге питання, яке є логічним продовженням першого і яке досі є предметом широких дискусій, незважаючи на формальне вирішення цього питання в Законі України «Про страхування» [2]. Йдеться про доцільність запровадження обов'язкового страхування певних сільськогосподарських культур. Головний аргумент на користь обов'язкового страхування полягає в тому, що обов'язковість є необхідною умовою для отримання державної

підтримки страхування. Проте світовий досвід засвідчує, що різноманітні програми державної підтримки страхування аграрного виробництва працюють у різних країнах світу, де страхування є добровільним. Такі програми спрямовані на те, аби стимулювати участь сільськогосподарських виробників у страхуванні, і не використовуються як інструмент примусового залучення виробників до страхування їхнього виробництва.

Звичайно, обов'язкове страхування має певні переваги з точки зору функціонування страхової системи. Зокрема, всеохоплюючий характер обов'язкової системи дозволив би нівелювати ризики в межах території України, оскільки сільськогосподарські культури перебувають у різних кліматичних зонах.

Крім державної підтримки, успішний розвиток системи страхування сільськогосподарського виробництва потребує зусиль усіх учасників аграрного ринку. Зокрема, для забезпечення ефективного страхування врожаю, необхідна ефективна система моніторингу, яку, згідно світового досвіду, має запроваджувати страхова компанія. Така система є вигідною і для страховика, і для страхувальника, оскільки допомагає суттєво знизити ризик настання страхового випадку, а в разі настання страхового випадку — зафіксувати подію і забезпечити своєчасну та повну виплату відшкодування.

Крім того, слід зазначити, що розвиток ринку страхових послуг неможливий без створення партнерства у прийнятті ризиків. Саме шляхом створення партнерства між страховими компаніями, банками та державними органами влади відбувається зараз розвиток системи мінімізації виробничих ризиків у різних країнах світу. В Україні, де ці ризики є набагато вищими, коло партнерів може бути ще ширшим: створення вигідних та безпечних умов для ведення бізнесу всіма учасниками аграрного ринку вимагає створення схем розподілу ризиків між сільськогосподарськими виробниками, переробними підприємствами, банками, страховими компаніями та державою.

Підтримка страхування в сільському господарстві є одним з головних напрямків державної політики в аграрному секторі. В Україні страхування в аграрному секторі ще не досягло такого рівня, як у розвинутих країнах, це стосується і методологічного, і нормативного аспектів [3]. Це стосується і недостатньої статистичної бази даних для розрахунку відповідних страхових тарифів. Ще відсутні нормативно-правові акти, що встановлюють єдину методику визначення майбутнього обсягу врожаїв різних сільськогосподарських культур, розмір збитків після настання

страхового випадку. А без цього неможливо реально оцінити та визначити розміри страхового відшкодування збитків при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур.

Керуючись положенням законів України «Про страхування» [2], «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [4], Порядком і правилами проведення страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень агропідприємства проводять оцінку площі під сільськогосподарські культури, яка постраждала під час настання страхових випадків [3]. Але оцінка постраждалої площі, величина збитків врожаю сільських культур у багатьох випадках не відповідає дійсності. Це підтвердили результати аналізу вибіркового спостереження за збитками врожаю сільськогосподарських культур у 2005—2008 рр., які були застраховані страховими компаніями України що є членами Українського сільськогосподарського страхового пулу. При проведенні вибіркового спостереження та визначенні збитків врожаю сільськогосподарських культур страхові компанії застосували на практиці Методику визначення збитків урожаю майже для всіх сільськогосподарських культур, які вирощуються на території України, розроблену компанією «Агроризик» [5].

Необхідність розробки такої Програми була продиктована з одного боку Законом України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001—2004 років», яким передбачається обов'язкове страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, а стосовно врожаю зернових культур і цукрових буряків — сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності, а з іншого — самим життям.

Страхова компанія «Агроризик» у відповідності з Програмою розвитку страхування сільськогосподарських ризиків на 2001—2008 рр. здійснює надання послуг сільськогосподарськими підприємствами, селянськими (фермерськими) господарствами, орендарями, іншими сільгоспвиробниками незалежно від форм власності та господарювання зі страхування сільськогосподарських культур, сільськогосподарських тварин, сільськогосподарської техніки та обладнання, іншого майна сільгоспвиробників, страхування кредитних ризиків тощо.

Страхування проводиться на випадок стихійного лиха, нестачі іригаційної вологи, пожежі, хвороб рослин та тварин, знищення урожаю комахами, вчинення протиправних дій третіми особами тощо.

Компанія отримала необхідні Ліцензії на здійснення зазначених видів страхування та затвердило Правила страхування щодо кожного окремого виду страхування.

Для визначення збитків урожаю сільськогосподарських культур Компанія використовує «Методику визначення збитків урожаю сільськогосподарських культур при настанні страхового випадку», який розроблений працівниками Компанії спільно з провідними науковими працівниками ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Зазначена Методика є науково-обґрунтованим твором та враховує передові досягнення у галузі статистичної науки. Вона містить розробку методологічних та організаційних питань з визначення вибіркового способом фактичних збитків врожаю сільськогосподарських культур при настанні страхового випадку. Методика є результатом передових досягнень у галузі статистичної науки, включає загальні положення про використання вибіркового способу при визначенні збитків урожаю сільськогосподарських культур при настанні страхового випадку; характеристику механічного відбору, за допомогою якого проводиться визначення збитків урожаю сільськогосподарських культур при настанні страхового випадку; організацію праці з обліку збитків урожаю сільськогосподарських культур. Нею легко користуватися завдяки тому, що наведені приклади та допоміжні таблиці сприяють швидкому проведенню розрахунків.

Компанія також приступила до впровадження використання системи JPS-контролю, яка дозволить з максимальною точністю встановлювати площі пошкодження сільгоспкультур та визначати суми збитків страхувальників. В її структурі є Відділ сільськогосподарських видів страхування, на який покладено обслуговування відповідної частини діяльності компанії. Вона є членом Української зернової асоціації, яка налічує 64 члени, широко співпрацює з Національною асоціацією бірж України, до якої входить 36 українських бірж. Ведуться переговори з Асоціацією фермерів України, виробниками сільськогосподарської продукції, банками, лізинговими компаніями, закупівельними організаціями щодо надання їм послуг зі страхування сільськогосподарських ризиків.

Впровадження цієї методики дозволило страховим компаніям з найменшими втратами оцінити з високою ймовірністю і визначити фактичні збитки, що виникають у разі настання страхового випадку протягом дії договору страхування.

У 2005—2008 рр. страхові компанії «АСКА», «АСКО-Донбас Північний», «Інвестсервіс», «Вексель» провели вибіркові спостереження площі: пшениці, ячменю, жита, рапсу на предмет фактичного визначення збитків при настанні страхового випадку. Сімдесят вісім агропідприємств України у Донецькій, Луганській, Миколаївській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій областях заявили страховим компаніям про свої збитки та про величину загиблої площі під вищеназваними сільськогосподарськими культурами. За їх оцінками сільськогосподарські культури на цій площі або загинули повністю, або частково в результаті страхових випадків.

Результати проведеного вибіркового спостереження засвідчили, що фактично загибла площа під сільськогосподарськими культурами склала у середньому від 30 % до 40 % від тієї площі, яка була заявлена агропідприємствами-страхувальниками.

Результати проведеного вибіркового спостереження на площі сільськогосподарських культур у різних регіонах України підтвердили необхідність застосування на практиці розробленої «Агроризиком» Методики оцінки збитків врожаю при настанні страхового випадку. Проведення вибірових спостережень у сільськогосподарському виробництві з метою визначення збитків врожаю, що виникають у більшості своєї у зв'язку з несприятливими погодними явищами на території того чи іншого регіону України, з одного боку дасть змогу встановити дійсну картину пошкоджень або загибелі сільськогосподарських культур при настанні страхового випадку, з іншого — кількісно виміряти та оцінити величину очікуваного врожаю. Вибіркові спостереження, проведені в 78 агропідприємствах, дозволили встановити фактичний процент площі, яка дійсно загинула при настанні страхового випадку в різних регіонах України, визначити розмір страхового відшкодування та середній відсоток збитків за кожною сільськогосподарською культурою.

Зазначимо, що український страховий ринок в аграрній сфері залишається найменш розвинутим, що зумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних причин і насамперед кризовим станом економіки сільськогосподарського виробництва, недостатнім фінансовим потенціалом страхових компаній і відсутністю конкуренції страхових послуг, ризикованістю й малою вигідністю страхового бізнесу в сільському господарстві порівняно з іншими видами страхової діяльності, відставанням у розвитку нормативно-правової бази страхування.

Література

1. Людмила Елкина. Страхование сельскохозяйственных рисков // Финансовые услуги. — 2001. — № 3—4. — С. 10—18.
2. Закон України «Про страхування» // Офіційний веб-сервер Верховної Ради України. — 1996.
3. Інфраструктура фінансування та страхування сільського господарства: інформаційно-аналітичні матеріали. — К., 2002. — 84 с.
4. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» // Офіційний веб-сервер Верховної Ради України. — 2004.
5. Проблеми формування ринкової економіки: Міжвідомчий науковий збірник. Вип. 10/ Відп. ред. О.О. Беляєв. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 306—312.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2008

УДК: 311.42:397.13

З. П. Бараник, д-р екон. наук,
І. Є. Примаков, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РИНОК ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядаються теоретико-методологічні засади статистичного дослідження ринку телевізійної продукції: визначено об'єкт дослідження та систематизовано основні напрями його аналізу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ринок телевізійної продукції, телеканали, телепродукт, телевізійні послуги, напрями статистичного аналізу.

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки ринок телевізійної продукції набуває значних темпів розвитку, займаючи одне з провідних місць у сфері інформаційно-комунікаційної діяльності. Телебачення відіграє досить важливу роль не тільки у сфері розваг, але й посідає провідне місце у сфері інформаційних послуг.

Сьогодні аналізом ринку телевізійної продукції займаються лише дві компанії GfK-UMS¹ (вимірює попит глядачів на теле-

---

¹ GfK-UMS (GfK Ukraine) — одна з провідних компаній України, що займається маркетинговими дослідженнями у 18 країнах світу, в т.ч. і дослідженнями телеринку.